

VIII. Boreniuksen muut tutkimukset ja julkaisut.

Kalevalan toisintojen toimittamisen tähden Boreniukselta ei juuri riittänyt aikaa itsenäisiin tutkimuksiin, joten niiden lukumäärä jäi vähäiseksi ja koko pieneksi. Niistä ansiokkain on »Suomen keskiaikaisesta runoudesta I, Luojan virsi», joka ilmestyi 1886.¹

Selostettuaan Luojan virren eri episodeja kirjoittaja sanoo: »Luojan virren ymmärtämiseksi on silmällä pidettävä jyrkkä dualismi, joka siinä ilmaantuu. Se dualismi näyttäytyy varsinkin virren loppuosassa, jossa vapahtajan kuolema on esitetty hänen ja perkeleen kaksintaisteluna. Vaan sama katsantotapa ilmaantuu muissakin osissa. Se käsitys m.m. on vaikuttanut, että virressä on yhdistetty surmanyryitys, joka Mateuksen evankeliumin mukaan Jeesusta lapsuudessa uhkasi, ja hänen todellinen kuolemansa. Hänen vastustajainsa eri nimet *ruma Ruolus, Pilatukset, pakanan kansa, julmin Juuttahia, sepät Hiitten* j.n.e. siten kaikkialla tarkoittavat samaa *pahaa valtaa, samoja pirulaisia.*»

Tapanin virrellä Borenius selittää olevan vastineita Englannin, Fär-saarten, Tanskan, Norjan ja Ruotsin runoissa ja erikoisesti huomauttaa, että Ruotsin laulujen nimi »Rodes» jo yksistään osoittaa motiivin meille lännestä tulleen. »Ruotus» muotoa karjalaiset eivät ole oppineet venäläisiltä; näiltä saatu, proosakielessä käytetty nimi on »Iroda». *Lapsen etsinnän* kirjoittaja yhdistää tanskalaisten ja saksalaisten lauluun etsivästä äidistä. *Hiiden sepän kahlinnalle* Borenius ei löydä suoranaisia runollisia esikuvia, mutta täydellä syyllä olettaa senkin pohjautuvan katolisiin taruihin, erittäinkin apo-

¹ Virittäjä II 1886, s. 58—82.

kryfiseen »Nikodemuksen evankeliumiin», jossa esiintyy Kristuksen kuolemasta sama dualistinen käsitys kuin suomalaisessa runossakin. *Marjavirren* johtava ajatus, lapsen syntyminen marjan syömisen tähden, on aiheutunut Boreniuksen mukaan nähtävästi lähinnä nimen »Maaria» väärin ymmärtämisestä. Kirjoittaja viittaa myös muutamiin länsimaisiin tarinoihin, jotka käsittelevät hieman samantapaista aihetta. Edelleen hän rinnastaa *Saunanhakuvirren* ja erään katolisen legendan, joka kuvailee Jeesuksen syntymistä lähellä Betlehemiä olevassa luolassa. Varsinainen saunanhaku lienee peräisin ns. »Apostoli Jaakobin protoevankeliumista». Siinä näet kerrotaan, mitenkä Joosef, vietyään Maarian luolaan, lähtee hakemaan apua synnyttäjälle. —

Borenius lausuu: »Tarkastaessamme luojan virren eri osia, olemme nähneet, että ne kaikki viittaavat käsityksiin, jotka keski-ajalla Länsi-Euroopassa olivat yleisiä. Siis ei saattane olla epäilyksen alaista, että ne ovat katolisen hengen tuotteita.»

Boreniuksen tutkielma on huolellisen työn tulos. Sen esitöiden¹ perusteella olisi voinut kirjoittaa paljoo laajemman kuvauksen. Suppeudestaan huolimatta se selvittää Luojan virren syntymotiivit siksi tyhjentävästi, ettei myöhemmälläkään tutkimuksella ole ollut siihen sanottavasti lisättävää. —

Edellä selostetun kirjoituksen nimi osoittaa, että Borenius aikoi julkaista keskiaikaista runouttamme koskevia tutkimuksia enemmänkin. Hänen mielessään lienee kytenyt ajatus laatia kokonaiskuvaus »Suomen kansan historialliset runot».² Mutta tämä hanke on, muistiinpanojen niukkuudesta päättäen, rauennut jo alkuasteellaan.

Boreniuksella oli toinenkin toteuttamatta jäänyt aikomus: laajentaa tutkimuksensa »Missä Kalevala on syntynyt» tieteelliseksi teokseksi »Die Entstehung Kalevalas». Hän suunnitteli sen hyvin yksityiskohtaiseksi, niin kuin huomaamme sen jäsennyksestä³, joka on tällainen:

¹ SKS; B II 112.

² Vrt. SKS; B II 112.

³ SKS; B II 182.

- »A. Missä ja miten Kalevalarunous (= Suomen kansan muinaisrunous) on syntynyt.
1. Suomisukuisten kansojen runous.
 2. Yhteys muiden kansojen runouden kanssa.
 3. Balttialais-suomalaisten runolaulu (laulun kulku seurattava).
- B. 4. Runonkeräykset (meillä ja Virossa).
5. Runojen yhteenjärjestäminen = Kalevala ja Kalevipoeg.
- C. 6. Kotomaiset ja ulkomaiset arvostelut Kalevalasta.
- D. 7. Tutkimuksen johtopäätöksiä, tarkastettu Kalevalan laitos — ynnä Kalevipoeg suomennoksen kanssa (Fählmannin luomissatu).»

Teostaan Borenius näyttää puuhanneen 1880-luvun loppupuolella.¹ Se jäi kesken; ainoastaan ensimmäistä lukua (sak-saksi: »Wo und wann sind die Kalevala-gesänge gedichtet») tutkija lienee ennättänyt jonkin verran valmistella.² —

Kielellisiä tutkimuksia Borenius harjoitti jo ensimmäisellä keruumatkallaan 1871; hän teki muistiinpanoja karjalan, aunuksen ja hieman myös lyydin kielestä.³ Nämä merkinnät ovat varsin hankalaa lukemista, sillä niiden kiusallisen pienellä käsialalla kirjoitetut sanat ovat monesti tuhraantuneet ja miltei kuluneet pois. Borenius etupäässä keräsi puhekielen sanastoa, paikannimiä, joita karttui melkoinen kokoelma, sekä outoja sanoja. Joukossa on muutama säännön muotoon hahmoteltu huomiokin, kuten esim. tällainen: »Yhteistä Aunuksen ja Poventsan murteille on ts. Tätä on myös Vepsäläisellä rajalla, vaan haihtuu Tiudiasta ja Suskesta; b, d, g, z yhteinen näille ja Vepsän kielelle (kabris, kablas, kagra, ozra etc.) Persoonattoman muodon käyttäminen monikon kolmannen persoonan siasta yhteinen niille ja Vepsälle. Uo ja

¹ Sitä todistaa se, että viitattuaan ennen esittämiinsä mielipiteisiin hän mainitsee myös J. Krohnin ja E. Aspelinin tätä kysymystä tutkineen.

² Tämän käsityksen saa ainakin SKS:n kokoelmissa olevien pape-
reiden perusteella, joita tämän kirjoittaja on käyttänyt aineistonaan.

³ Ks. SKS; B II 205.

üö; oa, ua, ja öä, üä sekä ie —ea, ia, eä ja iä diftongien siasta löytää evangeliumpikäännöksessä, vaan puuttuu Paadenen kielestä. oa, öä, ea, eä siellä muuttuu P:n ja Sellin kielessä ua, üä, ia, iä diftongeiksi (talua, šlöttää, šarvia, kibiä). Aa ja ää on Vepsän rajalla ua ja iä. Sitten oa ja eä, vaan lännemältä (Tulemajärnessä, Salmassa ja Suistamolla) ja pohjoisemmalla (Paadenessa) diftongit haihtuu ja pitkä vok. tulee ilmi. Suhistusääniä enemmän pohjasessa kuin etelässä. Matveissa ja Poventsan ujesdan pohjoisosassa aina š alussa ja paitsi i:n jäljessä keskellä sanaa.» Havaintojansa ja keräämiänsä kielennäytteitä Borenius ei julkaissut, vaan luovutti ne ystäväänsä Arvid Genetzin käytettäväksi.¹ Paikannimikokoelmansa sekä siihen liittyvän Vienan Karjalan pohjoisten vesistöjen kuvauksen hän antoi maanmittausylihallitukselle, tekeillä olleen karttateoksen täydennykseksi. V. 1882 maanmittausylihallitus tarvitsi jälleen Boreniuksen asiantuntemusta; tällöin hän jätti sille keräelmän rajantakaisia paikannimiä sekä hallinnollisia tietoja. Muinaismuistoyhdistys sai häneltä 1885 Karjalan, Aunuksen ja Vepsän paikannimiä sekä Suomalaisen Kirjallisuuden Seura samana vuonna Uudenmaan nimistöä.

Boreniuksen varsinaiset nimien tutkimukset supistuivat vähiin. Hänen papereissaan on vain muutamia tätä alaa koskevia muistiinpanoja. Mainittakoon, että hän tutki esim. »Kainuu» nimeä; mm. hän tiedusteli akateemikko Kunikin mielipidettä sen alkuperästä. Samoin häntä kiinnostivat eräät tarunimet kuten Kaleva, Kihovauhkonen, Rongoteus, josta hän oletti: »Rongoteus lienee se Rukotivo äijän Poika, jota mainitaan Paltamon Aeimelaeuksen Hevosen synnyssä», muutamit virolaiset mytologiset nimitykset jne. —

Viisikymmentä vuotta sitten oli kielimiehillä yllin kyllin puuhaa svetisismien rasittaman kirjakielimme uudistamisessa. Boreniuskin osallistui tähän työhön, käsittäen, että kirjakielen on nojaututtava enemmän kansankieleen kuin ulkolaisiin esikuviin. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran

¹ Ks. Genetzin teoksen Tutkimus Venäjän Karjalan kielestä esipuhetta.

50-vuotisjuhlakokouksessa pitämässään esitelmässä »Saako kieltosanaa käyttää adverbina ja milloin»¹ hän lukuisien kansan- ja runokielestä poimittujen esimerkkien avulla osoitti, että siihen aikaan yleinen tapa jättää kieltosana taivuttamatta (»Hän sanoi ei tekevänsä sitä», »minä en tunne isää eikä poikaa») oli suomenkielen lakeja rikkova. »Ajatukseni on», Borenius selitti, »että taivuttamattoman kieltoverbin käyttäminen on vastauksessakin huolellisessa kirjoitustavassa kartettava, vaan muissa tapauksissa kaikin puolin hyljättävä.» Kielemme viljelyksen edistäjäksi perustetun Kotikielen Seuran toiminnassa hän oli innokkaasti mukana, oli mm. sen varaesimiehenä vv. 1877—9. Seuran kokouksissa hän esitti useita kielenkäytön vakiinnuttamista koskevia ehdotuksia.

Viron matka 1877 herätti Boreniuksessa erään aatteen, jota hän alkoi toteuttaa 1879. Hän ryhtyi valmistelemaan väitöskirjaa, jonka piti ilmestyä ensin Eesti Kirjameeste Seltsin vuosikirjassa ja sitten saksaksi, nimenään »Ueber die Lautverhältnisse der ehstnischen Sprache». Työ näyttää aluksi edistyneen hyvin, koska esim. kesäkuun 14 p:nä 1883 Julius Krohn kirjoittaa Boreniukselle: »Viimeksi toivotan hauskaa kesää — — — ja syksyllä kaikkea menestystä väitöksellesi, jonka ainekset nyt niinkuin kuulen, jo ovat kaikki läpikutkitut.» Mutta sitten tulivat Kalevalan toisinnot, joiden »ylikatsomattomasta paljoudesta» Borenius ei kyennyt irtautumaan. Tosin hän syksyllä 1884 ilmoitti Bernerille aikovansa »ryhtyä väitöskirjaan nyt kerätyillä aineilla, tulkoon sitten millaista tahansa». Mutta tästä lausunnosta kuvastuu itseluottamuksen puute; yletön, hermoja kuluttava työ oli jo tehnyt tehtävänsä. Ja vähitellen tämäkin haave hautautui vanhojen runokäsikirjoitusten röykkiöihin.

Boreniuksella oli jo tätä ennen tekeillä väitöskirja. Kirjeissään hän nimenomaan sanoo kielitutkimustaan »toiseksi väitöskirjaksi». Tämä aikaisempi tutkielma tiettävästi käsiteli kansanrunoutta, mutta sen aiheesta taikka niistä syistä, joiden vuoksi Borenius luopui sen valmistelusta, Suomalai-

¹ Suomi II: 15 s. 192—201.

sen Kirjallisuuden Seuran hallussa olevat muistiinpanot eivät kerro mitään. —

V. 1890 Borenius julkaisi pienen kirjoitelman »Yhteis-suomen murren keskinäisestä sukulaisuussuhteesta», joka on tieteellisenä kannan ilmaisuna mielenkiintoinen.¹ Se lie-nee lyhennys Boreniuksen toisen väitöskirjan johdannosta.²

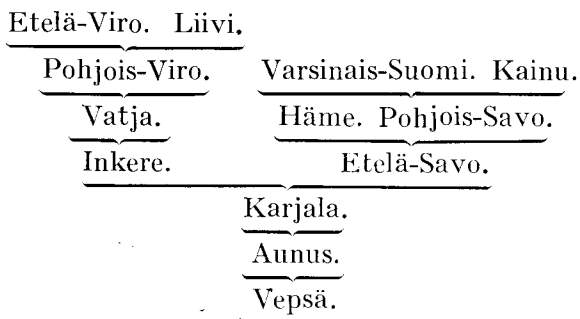
Kirjoittaja puhun aluksi Porthanin ja Sjögrenin mielipiteistä ja sanoo, että näiden esittämä Suomen murteiden jako kahteen ryhmään, karjalaisiin sekä toisaalta jäämiläisiin eli hämäläisiin murteisiin, on saanut useat myöhemmätkin tutkijat kannattajikseen. »Se jako», hän jatkaa, »vaikka niin yleisesti kannatettuna, on kuitenkin hyvin mielivaltainen. Ei ole helppo löytää yhtään ainoata tunnusta, joka olisi yhteinen kaikille toisen tai toisen haaran murteille mutta toiselle haaralle vieras.»

Mainittuaan eräitä esimerkkejä, jotka osoittavat, että »kaikki murteet ovat elimellisenä yhteytenä», Borenius selittää: »Tärkeät syyt puolustavat Thomsenin mielipidettä, että Itämeren suomalaisten kansojen tai kansanheimojen vanhempana yhteisenä kotina ovat olleet Laatokan seudut. Sieltä murteet ulottuvat säteenmuotoisesti eli, käyttäksemme verstausta, jota toisella alalla kerran olen nähnyt käytettävän, ne leviävät ikään kuin kehänmuotoiset laineet.»

¹ Tämän tutkielman (ylipainos »Uuden Suomettaren» 232 n:osta) Borenius julkaisi vähäistä ennen kuin E. N. Setälän tutkimus »Yhteis-suomalaisten klusiilien historia» ilmestyi. Sen tarkoituksen hän määrittelee seur. tavalla: »Eräässä väitöksessä, joka ilmestyy näinä päivinä, kuuluu kosketettavan ainetta, joka kauvan on ollut allekirjoittaneen ajatusten esineenä, eli Yhteis-Suomen murren keskinäiseen sukulaisuussuhteeseen. Minä en tiedä, mitä väitöksen tekijä siitä asiasta sanoo, mutta koska pidän luultavana, että hän ainakin pääasiallisesti tulee samallaisiin päätöksiin kuin minä, ja koska tiedän, että mielipiteeni eivät ole olleet toisiin tutkijoihin vaikuttamatta, niin tahdon tässä ainakin lyhyesti lausua ajatukseni, joka tässä asiassa on ollut vakaantunut jo lähes kaksikymmentä vuotta, pidättäen itselteni oikeuden vastedes täydellisemmin tuoda esiin sen perusteet.»

² Toukokuun 29 p:nä 1880 Bernerille lähettämässään kirjeessä Borenius mainitsee, että »2 väitöksen johdanto» on nimeltään »Suomen kielen murren jakautuminen».

Murteiden keskinäistä sukulaisuussuhdetta Borenius valaisee seuraavalla kaavalla:

Kaavallaan hän ei kuitenkaan väitä sitä, että »mikään nykyinen murre suorastaan on kehinnyt toisesta meidän aikoihin muuttumattomana säilyneestä murteesta».

Itämerensuomalaisen kielten kehityksestä Borenius arvelee: »Suomen maan murteiden yhdistyminen kieleksi on historiallisten seikkojen vaikuttama, yhteisen kirjakielen ja yhteisen sivistysmuodon. Samoin on niiden murteiden laita, jotka muodostavat Viron kielen. Selväna johtopäätöksenä siitä seikasta näyttää olevan, että muutkin murteet ovat jollakin tavalla ryhmitettävät. Useinten niiden yhdistyksiin onkin samalta historialliselta kannalta katsoen yhteinen kreikkalais-venäläinen sivistysmuoto. Varsinaista kieliyhteyttä sillä alalla ei ole olemassa, koska sen tärkeintä ehtoa, yhteistä kirjakieltä, ei ole, mutta kyllä yhtäläisissä historiallisissa olosuhteissa kehittyneiden murreten ryhmä. Samalta kannalta katsoen sopii, jos tahtoo, lukea Liivin kielenkin yhteen ryhmään Viron kielen kanssa. Kuitenkin sen suhteen on lukuun otettava Lätin kielen valtava vaikutus.»

Seuraavana vuonna Borenius, antaessaan erään yliopiston historiallis-kielitieteellisen osaston jäsenen pyynnöstä lausunnon suomenkielen professorin virkaa täytettäessä, esiintyi E. N. Setälää vastaan painattamalla kirjansen »Till frågan om besättandet af professuren i finska språket», jossa hän taittoi peistä viran toisen hakijan, Arvid Genetzin, puolesta. —

Kansatieteen alalta Borenius julkaisi yhden kirjoitelman.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura lähetti 1880 A. O. Heikelin ja A. Reinholmin kansatieteelliselle tutkimusmatkalle. Näille Borenius laati »Matka-Ohjeen»¹, jossa hän selitti, että tutkijain »on *tarkoin ja huolellisesti* kuvattava kaikki esineet, jotka muinaisrunoissa mainitaan taikka niissä esitetyn elämän oikeaan käsitykseen voivat saattaa». Kuvattavat esineet hän jakoi kymmeneen laajempaan ryhmään, jotka olivat seuraavat: asunto; kulkuneuvot; puku; kotiaskareet; maanviljelys; karjanhoito; kalanpyynti; metsänkäynti, sodankäynti ja kauppa; yhteiskunnalliset laitokset, uskonto, juhlapidot ja huvitukset; luonto ja kansa. Esineiden luettelon Borenius laati erittäin »*tarkoin ja huolellisesti*», unohtamatta pois edes »kynnen mustukaista». —

Syystalvella 1879 Borenius kirjoitti Bernerille tutkivansa sävelmiä ja aikovansa kohtapuoleen »sujauttaa nuottitutkimuksen». On mahdollista, että tämä »nuottitutkimus» tarkoittaa 12 kansanlaulua sisältävää vihkosta »Suomalaisia kansanlauluja I, koonnut A. A. Borenius, Pianon myötällylle sovittanut G. Linsén», joka ilmestyi 1880. Se sai osakseen hyvät arvostelut; niinpä Valvojassa lausui G. A. Gripenberg: »Tosiaankin on ilahuttava seikka, että kauniit kansanlaulumme ovat saaneet niin kykenevän ja asiaa innokkaasti harrastavan puolustajan kuin herra Borenius on, ja sen vuoksi tervehdimme totisella ihastuksella tämän vihkon ilmestymistä.» —

Vielä joku sana Boreniuksen muusta julkaisutoiminnasta. Käsialat, joiden tuntemus oli hänelle suurena apuna Kalevalan toisintojen tutkimisessa, näyttävät yleensäkin häntä kiinnostaneen. Tätä todistaa hänen 1873 toimittamansa kokoelma »Suomen miesten käsialoja», joka sisältää useiden merkkimiestemme käsialojen näytteitä.

Edellä selostettujen tutkimusten lisäksi Borenius julkaisi lyhyitä kirjoitelmaa suomenkielen alalta Suomi-kirjassa, Valvojassa ja Virittäjässä, historiallisia kuvauksia Valvojassa ja Biografisessa nimikirjassa sekä kansanrunoutta koskevia tutkielmia Suomen Kuvalehdessä, Biografisessa nimikirjassa ym.

¹ Suomi II: 14, s. 420—35.

V. 1886 Borenius osallistui Suomalais-ugrilaisen Seuran kansatieteellisen kartan (Suom.-ugr. Seuran aikakauskirja I) toimittamiseen.

Poliittista aihetta käsittelee Boreniuksen 1881 Valvojaan¹ kirjoittama kuvaus »Viron kansalliset olot», jossa hän asiallisesti selittää Viron kansallisen liikkeen silloisen hajaannuksen syitä. Kirjoitus oli vastine eräälle samassa aikakauslehdessä aikaisemmin julkaistulle artikkelille, joka saattoi nämä kysymykset monessa kohdin väärään valoon. —

Vihdoin mainittakoon, että Boreniuksen laajat runokokoelmat ovat ilmestyneet sarjan »Suomen kansan vanhat runot» osissa I—V, VII ja IX (vv. 1908—31) sekä sävelmät teoksissa »Runosävelmiä I—II» (vv. 1911 ja 1930) ja »Kanteleja jouhikkosävelmiä» (1928).

¹ Valvoja 1881 n:o 21s. 443—9.